

OPONENTSKÝ POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI „MÉDIA V SEBEVZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ 2. STUPNĚ ZŠ“

Autorka: PaedDr. Jitka Bělohradská

Oponent: doc. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.

Úvodem – charakteristika práce jako celku

Oponovaná disertační práce je aktuálním příspěvkem k problematice mediální a informační výchovy. Její tematický záběr je poměrně široký – teoretická část zahrnuje problematiku vztahující se k sebevzdělávání žáků (kap. 1), k roli médií v životě dětí (kap. 2), k médiím ve vztahu k výchově, vzdělávání, rodině, škole (kap. 3), k roli školy ve vztahu k médiím (kap. 4); ve výzkumné části jsou analyzovány postoje žáků k médiím a možnosti jejich uplatnění v sebevzdělávání žáků 2. stupně základní školy (kap. 5).

Přestože se osobně domnívám, že by disertační práce měly být zaměřeny na ostřeji vymezený problém a ten by měly studovat do větší hloubky, respektuji autorkou zvolený přístup ke zpracování problematiky. Autorský přístup se vyznačuje snahou:

- pojednat zvolené téma v širších souvislostech pedagogických, psychologických, sociologických a dalších
- rozebírat fenomén médií v kontextu školního vzdělávání, sebevzdělávání a informálního vzdělávání
- založit výklad na rozsáhlém souboru odborné literatury domácí i zahraniční
- prohloubit výklad historickými exkurzy a mezinárodně srovnávací pohledy.

Celkově lze konstatovat, že autorka prokazuje nejen široký rozhled po sledované problematice, ale také schopnost analyzovat edukační potenciál médií na straně jedné a jejich negativní vliv na straně druhé. Daří se jí identifikovat klíčové pedagogické problémy, které je třeba v souvislosti s médii řešit (viz s. 34-35 oponované práce), a na základě analýzy těchto problémů dokáže objasnit, v jaké ohledu mohou být média spolupracujícím vs. kontraproduktivním partnerem výchovy.

K cíli a obsahu práce

Obsahové strukturování práce koresponduje s autorským záměrem, resp. s cílem práce, jímž bylo „*analyzovat aktuální stav a tendence sebevzdělávání a informálního vzdělávání žáků 2. stupně ZŠ v kontextu kurikulární reformy v ČR v souvislosti s působením masově komunikačních médií na děti tohoto věku*“ (srov. Abstrakt oponované práce; viz také poněkud odlišná formulace cíle na s. 10 oponované práce). K naplnění tohoto cíle se směřuje jak v teoretické části práce (kap. 1-4), tak v empirickém výzkumu (kap. 5). Lze konstatovat, že cíl byl naplněn.

V teoretické části práce je uplatněn spíše deduktivní postup výkladu, autorka zde nevychází z vlastních výzkumů, své závěry formuluje s oporou o výzkumy jiných autorů, popř. s oporou o vlastní zkušenosti (a dojmy).

V textu se místy objevují formulace a pasáže, které nejsou plně adekvátní skutečnosti, že se jedná o vědeckou kvalifikační práci.

- V kapitole 1.1 jsou prezentována různá politická provolání, memoranda, doporučení, různé akční plány, strategické programy, deklarace apod. Oceňuji autorčinu orientaci v těchto dokumentech „strategické“ či „koncepční“ povahy, avšak nedomnívám se, že by bylo potřebné prezentovat je všechny. Pro účely oponované disertační práce by stačilo vybrat pouze ty klíčové a zbytečně nerozšiřovat již tak poměrně rozsáhlý text.
- V kapitolách 1 až 4, které by dle mého názoru měly být zaměřeny převážně analyticky, se ve značné míře objevují „dogmata, jak to musí být...“, „rady, jak na to...“ apod. Např. na s. 57 se objevuje formulace: *„Žáky je třeba učit samostatně pracovat s informacemi. Smysl školního vzdělávání není v pouhém osvojování si známých a hotových poznatků, ale ve vštěpování schopností s nimi tvořivě pracovat. Je nutno změnit tradiční metody výuky a všude, kde je to možné, nahrazovat tradiční výklad učitele a diktování poznámek do sešitů vyhledáváním informací samotnými žáky a jejich sdělováním spolužákům.“* Na s. 85 se v podobném duchu objevují další formulace: *„Je nutné zrušit frontální přístup ve výuce a zařadit více skupinových forem a samostatné činnosti jednotlivců“.* Do jaké míry jsou tyto formulace adekvátní a zdůvodněné?

Z pedagogického hlediska je bezesporu relevantní problematika mediální a informační gramotnosti (kap. 4.2.4). Autorka se k těmto teoretickým konstruktům vyjadřuje v souvislosti s analýzou *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. Jako žádoucí by se jevil jejich hlubší rozbor a teoretické ukotvení. Jsou totiž chápány jako (očekávané) výstupy, tj. výsledky či efekty, k nimž by měly směřovat edukační snahy, které autorka ve své práci rozebírá.

K výzkumné části disertační práce

Výzkum, který je v práci prezentován (kap. 5), byl zaměřen do čtyř oblastí (viz s. 99 oponované práce), a to na: (1) aktivity žáků ve volném čase související s médii; (2) postoje žáků k médiím; (3) podíl učitelů a rodičů na utváření mediálních kompetencí žáků; (4) na využívání médií ve vzdělávání a sebevzdělávání žáků.

Sledované výzkumné oblasti/problémy (1-4) jsou vhodně rozvržené; jejich těžiště spočívá v pedagogické problematice (oblast 3-4), nicméně zahrnují i širší kontext (oblast 1-2). Výzkum byl realizován v letech 2001-2009 a celkově se ho zúčastnilo 1734 žáků, 156 učitelů, 83 knihovníků a 132 rodičů. Oceňuji dlouhodobost výzkumného setrvání u zvolené problematiky a nebývalý rozsah zkoumaného souboru.

Uvedl-li jsem výše, že teoretická část práce byla tematicky široce založena, mohu uvést i zde, že realizovaný výzkum byl široce rozprostřen. Sestával z řady dílčích výzkumných šetření realizovaných v letech 2001-2009. Nálezy z jednotlivých šetření jsou tudíž různého „data výroby“, což by nemělo uniknout čtenářově pozornosti. Je správné, že mu to autorka průběžně připomíná, neboť sledovaná problematika se v průběhu posledního desetiletí dynamicky proměňovala.

Informace o jednotlivých výzkumných studiích jsou zpracovány velmi přehledně, dle dobře promyšlené osnovy. Ta zahrnuje informace o cíli výzkumu, o výzkumných problémech, o výzkumné metodě, o souboru respondentů, o reliabilitě¹ a o výsledcích výzkumu.

Jednotlivé výzkumné studie byly provedeny důkladně a precizně; zvolené metody jsou adekvátní cílům výzkumu. Na základě testování hypotéz se podařilo zjistit, zda existují rozdíly mezi dívkami a chlapci, mladšími a staršími žáky např. co se týče čtenářství apod. Zvláště oceňuji využití sémantického diferenciatu pro zjišťování postojů žáků a učitelů k médiím.

Co se diskuse výsledků týče, uvítal bych, kdyby byla diskuse výsledků vedena mj. na pozadí (ne)úspěchu českých žáků v mezinárodně srovnávacím výzkumu PISA. Interpretace výsledků disertačního výzkumu by mohly hlubší a více elaborované ve vztahu k problémům souvisejícím s rozvíjením čtenářské gramotnosti žáků ať již ve školním či mimoškolním kontextu.

Výsledky (zjištění), kterých bylo dosaženo, lze považovat za průkazné a relevantní. Obohacují naše dosavadní poznání o volnočasových a sebevzdělávacích aktivitách žáků základních škol, zejména o roli médií v rámci těchto aktivit, jakož o postojích, které žáci k těmto fenoménům zaujímají.

Otázky k obhajobě

- Jak autorka hodnotí současnou pozici mediální výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání?
- Jak by autorka zasadila výsledky svého výzkumu do souvislosti s výsledky výzkumu PISA?

Závěr

PaedDr. Jitka Bělohradská ve své disertační práci prokázala, že je schopna na odpovídající úrovni zpracovat zvolené téma a konfrontovat je v oblasti pedagogické teorie, praxe i výzkumu. Disertační práce splňuje požadavky kladené na tento typ prací a doporučuji ji k obhajobě. Zároveň doporučuji, aby byl PaedDr. Jitce Bělohradské po úspěšné obhajobě udělen vědecký titul Ph.D. v oboru pedagogika.

V Brně dne 30. 5. 2009

doc. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.

¹ Na s. 103 je uvedeno, že reliabilita jednotlivých položek dotazníku byla ověřována metodou půlení s výpočtem Cohenova koeficientu kappa. Do textu (s. 103) by bylo vhodné doplnit odkaz na přílohu 11, kde jsou tyto údaje k dispozici.